

Advies van de Brusselse Raad voor Dierenwelzijn (27/11/2017)

betreffende het slachten zonder bedwelming

De Europese en Brusselse wetgeving legt de bedwelming op van alle dieren vóór het slachten, behalve in geval van slachtingen voorgeschreven door een religieuze ritus. De vrijstelling van de verplichting om de dieren vóór het slachten te bedwelmen werd geformuleerd om een aantal personen met de islamitische of joodse geloofsovertuiging de mogelijkheid te bieden om vlees te eten in overeenstemming met de interpretatie van hun geloof. Volgens de gegevens overgemaakt door het FAVV zouden in Brussel in 2016 ongeveer 31% van de runderen, 87% van de kalveren en 96% van de schapen geslacht zijn zonder bedwelming. FEBEV (Vanthemsche, 2017¹) telt volgens een enquête in de slachthuizen 40,5% van de volwassen runderen, 65,7% van de kalveren (niet-representatief cijfer) en 99,9% van de schapen die geslacht werden zonder bedwelming voor heel België. In België worden gevogelte en konijnen bedwelmd bij rituele slachtingen (Advies van de Raad voor Dierenwelzijn 2010²).

In 2008 heeft de Belgische federale Raad voor Dierenwelzijn het probleem van het slachten zonder bedwelming bestudeerd en een werkgroep opgericht bestaande uit wetenschappers, experts en dierenrechtenverenigingen, alsook uit vertegenwoordigers van de islamitische en joodse gemeenschappen. Er kon geen consensus bereikt worden met de religieuze gemeenschappen. De wetenschappelijke adviseur en de wetenschappelijke experts van de Raad hebben een rapport opgesteld: "Welzijnsaspecten bij het slachten (drijven, fixeren, kelen) van runderen en schapen"³. In maart 2010 stelde de federale Raad voor Dierenwelzijn een advies op over dit thema. De Raad kwam tot het besluit dat "slachten zonder bedwelming onaanvaardbaar is en te vermijden leed veroorzaakt voor het dier. Daarom adviseerde de Raad de minister om slachten zonder voorafgaande bedwelming in heel België te verbieden".

In maart 2016 luisterde de Waalse Raad voor Dierenwelzijn naar de standpunten van de vertegenwoordigers van de religieuze gemeenschappen tijdens een uitwisselingsdag. De vertegenwoordigers van het Centraal Israëlitisch Consistorie en van het Executief van de Moslims van België hebben blijk gegeven van hun verzet tegen bedwelming, ondanks het belang dat ze hechten aan het dierenwelzijn. De Waalse Raad voor Dierenwelzijn bracht hierover in mei 2016 advies uit en bevestigde dat "slachten zonder bedwelming onaanvaardbaar is en te vermijden leed veroorzaakt voor het dier". Als gevolg van deze conclusies werd de minister geadviseerd om slachten met voorafgaande (eventueel omkeerbare) bedwelming verplicht te maken in heel Wallonië.

Runderen worden in het bijzonder getroffen bij het slachten zonder bedwelming. Dit is te wijten aan anatomische verschillen van de bloedvaten die zich voordoen tussen runderen enerzijds en, schapen en geiten anderzijds (Gregory et al., 2008⁴). Zelfs na doorsnijden van de halsslagaders, kan bij runderen nog langer zuurstofrijk bloed naar de hersenen blijven stromen (Anil et al., 1995b⁵), waardoor de tijd tot bewustzijnsverlies verlengd wordt (Baldwin and Bell, 1963 in Verhoeven et al., 2015⁶). Anderzijds kan er na het kelen gedeeltelijke of volledige afsluiting van de slagaders optreden

¹ Vanthemsche Piet. (03/2017). Rapport over de dialoog met de geloofsgemeenschappen met het oog op een significante verbetering van het dierenwelzijn bij de praktijk van ritueel slachten en de overgang naar een algemeen verbod op onbedwelmd slachten.

² Raad voor Dierenwelzijn. (2010, 25/03). Advies van de Raad voor Dierenwelzijn betreffende het slachten zonder bedwelming.

³ Raad voor Dierenwelzijn. (2007). Wetenschappelijk rapport: Welzijnsaspecten bij het slachten (drijven, fixeren, kelen) van runderen en schapen.

⁴ Gregory, N. G., von Wenzlawowicz, M., Alam, R. M., Anil, M. H., Yesildere, T., & Silva-Fletcher, A. (2008). False aneurysms in carotid arteries of cattle and water buffalo during shechita and halal slaughter. *Meat Science*, 79, 285–288.

⁵ Anil MH, McKinstry JL, Gregory NG, Wotton SB, Symonds H. (1995 b). Welfare of calves. 2. Increase in vertebral artery blood flow following exsanguination by neck sticking and evaluation of chest sticking as an alternative slaughter method. *Meat Science* 41, 113–23,

⁶ Verhoeven, M. T. W., Gerritzen, M. A., Hellebrekers, L. J & Kemp, B. (2015a). Indicators used in livestock to assess unconsciousness after stunning: a review. *Animal* (2015), 9:2, 320–330.

waardoor de verbloeding vertraagt en bijgevolg de staat van bewustzijn ook weer langer wordt aangehouden. Dit fenomeen van occlusie wordt 'ballooning' genoemd (Anil et al., 1995a⁷). Gregory et al. (2008)⁴ hebben aangetoond dat de combinatie van dergelijke occlusies en de aanwezigheid van een parallelle circulatie als gevolg heeft dat er bij runderen langer zuurstofrijk bloed naar de hersenen stroomt na het kelen. Volgens metingen van de elektrische activiteit van de hersenen in relatie tot het bewustzijn, kan het tot 11 minuten duren voordat een rund het bewustzijn verliest (EFSA, 2004⁸; Newhook and Blackmore, 1982⁹; Bager et al., 1992¹⁰).

Het onverdoofd slachten van kleine herkauwers is ook onderwerp van discussie. In het advies van mei 2016 "Technische verfijningen en ritmische ademhaling als bewustzijnsindicator" van de Wetenschappelijke Adviescommissie Convenant onbedwelmd ritueel slachten (WAC mei 2006¹¹) wordt een aantal situaties beschreven die een invloed hebben op de tijd tot bewustzijnsverlies. Zo wordt bijvoorbeeld in kleinere slachthuizen het hoofd van kleine herkauwers niet mechanisch of specifiek gefixeerd. Daardoor gaat de fixatie vaak verloren na het toebrengen van de keelsnede. Bij de fixatiesystemen waar de dieren rechtopstaande gehouden worden, zoals bij de V-restrainer, rust het hoofd van het dier dat geslacht wordt op de rug van het voorgaande dier omdat er niet voldoende plaats is op de automatische transportband. Hierdoor wordt er druk uitgeoefend op de wonde. Dit veroorzaakt pijn en vertraagt de verbloeding, waardoor ook de tijd tot bewustzijnsverlies verlengd wordt. Bovendien worden de schapen niet altijd geschoren wat een correct uitgevoerde keelsnede en het intact houden van de wondranden belemmert. Ook worden messen sneller bot. De scherpste van het mes heeft een invloed op het ongemak van het dier (WAC oktober 2016¹²). Het dier zal echter pijn ervaren, ongeacht hoe scherp het mes is¹³.

In oktober 2016 werd een verband tussen lijden en bewustzijn beschreven in een nadere toelichting van het advies van de Nederlandse Wetenschappelijke Adviescommissie Convenant onbedwelmd ritueel slachten WAC¹¹. Dit verband werd aangetoond op basis van wetenschappelijke studies (Terlouw et al., 2016¹⁴; Johnson et al., 2012¹⁵; von Holleben et al., 2010¹⁶). Bewustzijn is een noodzakelijke voorwaarde voor het ervaren van pijn en ongemak bij de diersoorten die hier ter discussie staan. Er zijn tal van nociceptoren aanwezig in de regio van de keel, waar de keelsnede wordt toegebracht (Kavaliere et al., 1989 in EFSA, 2004)⁸. Gezien de bijzondere vasculaire anatomie van de runderen, blijven deze dieren langer bij bewustzijn en ervaren ze langer pijn en ernstig ongemak bij onbedwelmd slachten (Verhoeven et al., 2015⁶; Johnson et al., 2012¹⁵).

⁷ Anil MH, McKinstry JL, Wotton SB, Gregory NG. (1995 a). Welfare of calves. 1. Investigations into some aspects of calf slaughter. *Meat Science*, 41, 101–12.

⁸ EFSA, European Food Safety Authority. (2004). Welfare aspects of animal stunning and killing methods. Scientific report of the scientific panel for animal health and welfare on a request from the Commission related to welfare aspects of animal stunning and killing methods. www.efsa.europa.eu.

⁹ Newhook JC, Blackmore DK. (1982). Electroencephalographic studies of stunning and slaughter of sheep and calves. Part 2. The onset of permanent insensibility in calves during slaughter. *Meat Science*, 6, 295-300.

¹⁰ Bager, F., Braggins, T.J., Devine, C.E., Graafhuis, A.E., Mellor, D.J., Tavener, A., Upsdell, M.P. (1992). Onset of insensibility at slaughter in calves: effects of electroplectic seizure and exsanguination on spontaneous electrocortical activity and indices of cerebral metabolism. *Research in Veterinary Science* 52, 162–173.

¹¹ Wetenschappelijke Adviescommissie Convenant onbedwelmd ritueel slachten (WAC). (Mei 2016). Technische verfijningen en ritmische ademhaling als bewustzijnsindicator.

¹² Wetenschappelijke Adviescommissie Convenant onbedwelmd ritueel slachten (WAC). (Oktober 2016). Nadere toelichting op het advies "Technische verfijningen en ritmische ademhaling als bewustzijnsindicator".

¹³ European Food Safety Authority (EFSA) (juli 2004). Opinion of the Scientific Panel on Animal Health and Welfare (AHAW) on a request from the Commission related to welfare aspects of the main systems of stunning and killing the main commercial species of animals.

¹⁴ Terlouw, C., Bourguet, C. & Deiss, V. (2016). Consciousness, unconsciousness and death in the context of slaughter. *Meat Science*, (In Press).

¹⁵ Johnson CB, Gibson TJ, Stafford KJ and Mellor DJ. (2012). Pain perception at slaughter. *Animal Welfare* 21, 113–122.

¹⁶ von Holleben K., von Wenzlawowicz M., Gregory N., Anil H., Velarde A., Rodríguez P., Cenci Goga B., Catanese B. & Lambouij B. (2010). Report on good and adverse practices – animal welfare concerns in relation to slaughter practices from the viewpoint of veterinary sciences. Retrieved October 6, 2012, from <http://rytualny.pl/data/uploads/pdf/dialrel-animal-welfare-during-slaughter-report-2010.pdf> (ook terug te vinden als http://www.dialrel.eu/images/veterinar_concerns.pdf).

In verschillende landen ter wereld en in Europa moeten dieren waarvan het vlees bestemd is voor de halalmarkt, vóór of onmiddellijk na het slachten bedwelmd worden (Bergeaud-Blackler, 2010¹⁷; Vanthemsche, 2017¹). In veel landen wordt omkeerbare bedwelming, en meer bepaald elektrische bedwelming, beschouwd als verenigbaar met de religieuze ritussen (Johnson et al., 2012¹⁵). Andere landen verplichten het bedwelmen onmiddellijk na het kelen (Advies van de Waalse Raad 2016¹⁸).

Een bijkomend probleem in deze materie is dat het mogelijk is dat een deel van het vlees dat afkomstig is van dieren die ritueel werden geslacht zonder bedwelming, terecht komt in het gewone voedselcircuit zonder dat de consumenten hiervan momenteel op de hoogte kunnen worden gebracht. Er bestaat immers geen enkel traceersysteem voor halalvlees dat in het gewone distributiecircuit terecht komt. Bovendien verplicht Verordening (EU) Nr. 1169/2011 van het Europees Parlement en de Raad betreffende de verstrekking van voedselinformatie aan consumenten niet om de slachtwijze van het dier te vermelden op de etiketten die worden aangebracht op de verpakking van het vlees dat bestemd is voor de consument¹⁹.

In Wallonië werd een voorstel van decreet om de wet van 14 augustus 1986 betreffende de bescherming en het welzijn der dieren te wijzigen geaccepteerd op 18 mei 2017 door het Waalse Parlement met het oog op omkeerbare bedwelming op te leggen tijdens religieuze rituele slachtingen. Dit decreet treedt in werking vanaf 1 juni 2018. Het omvat het volgende:

"Een gewervelde zal alleen na anesthesie of bedwelming worden gedood, behalve in geval van:

1° overmacht;

2° jagen of vissen;

3° de bestrijding van schadelijke organismen.

Wanneer het doden van dieren onderworpen is aan bijzondere slachtmethoden die door religieuze rituelen zijn voorgeschreven, moet de wijze van bedwelming omkeerbaar zijn en mag deze niet leiden tot de dood van het dier."

De bepalingen van het decreet in geval van slachten voorgeschreven door religieuze rituelen zijn van toepassing met ingang van 1 september 2019.²⁰

In Vlaanderen treedt een decreet in werking vanaf 1 januari 2019 waardoor een gewerveld dier alleen mag worden gedood na voorafgaande bedwelming. Voorlopig geldt voor runderen een uitzondering: de bedwelming mag onmiddellijk na het kelen plaatsvinden. In het kader van religieuze rituelen is de bedwelming omkeerbaar.²¹

De Brusselse Raad voor Dierenwelzijn besluit dat slachten zonder bedwelming onaanvaardbaar is en te vermijden leed veroorzaakt voor het dier, en adviseert de staatssecretaris om slachten met voorafgaande bedwelming (eventueel omkeerbaar) te verplichten in heel het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

¹⁷ Bergeaud-Blackler, Florence, Bruno Bernard. (2010). Comprendre le halal. Luik: Edi.pro. 156 p.

¹⁸ Waalse Raad voor Dierenwelzijn. (2016, 31/05). Advies van de Waalse Raad voor Dierenwelzijn betreffende het slachten zonder bedwelming.

¹⁹ Ponceau Karen. (2013-2014). "La traçabilité des viandes non halal, un droit pour le consommateur?" Afstudeerscriptie Diergeneeskunde, Universiteit Luik.

²⁰ Proposition de décret modifiant la loi du 14 août 1986 relative à la protection et au bien-être des animaux, en vue d'interdire l'abattage rituel des animaux sans étourdissement préalable, Rapport du 5 mai 2017 présenté au nom de la Commission de l'environnement, de l'aménagement du territoire et des transports, Doc. Parl. w., 2016-2017, n°781/1, p.12

²¹ Vlaamse Overheid Decreet van 7 juli 2017 houdende wijziging van de wet van 14 augustus 1986 betreffende de bescherming en het welzijn der dieren, wat de toegelaten methodes voor het <slachten> van dieren betreft